

10 بابەت:

4. خانەى قورئان وفەرمووده: (دارالقران الکریم) و (دار الحدیث)

شانبه شانی نهم قوتابخانانە دامەزراوەى زانستى تر هه بوون که رۆلى گرینکیان بینی وهك خانەى قورئانى پیروز (دارالقران الکریم) که قورئانى تیدا ده خوینریته وه له وانهش خانەى قورئانى پیروز السنجاریه که عه لادین عه لى بن ئیسماعیل بن مه حمود السنجاری (م: 735ک) دا یه زاناندوه.

ههروهها خانەکانى فەرمووده پیگه یه کی تاییه تیان هه بووه، له بایه خ دان به زانستى فەرمووده، له دیارترینیان خانەى فەرمووده الکاملیه (دارالحدیث الکاملیه) که مه لیک ناصر الدین محمد بن الملك العادل دروست کراوه، و خانەى فەرمووده الاشرفیه البرانیه که مه لیک الاشرف موزفهر الدین موسى بن العادل دامەزراوه، و خانەى فەرمووده الناصریه که مه لیک صلاح الدین الايوبى دا یه زاناند... هتد.

خانەى فەرمووده زۆره، که زانا کورده کان تیا دا رۆلیان هه بووه له دامەزاندنى، به لام ناتواندریت لیردا هه مووى باس بکهین، له بهر که مى کات.

5. ریبیات وزاویه کان و خانەقا: (الربط والزوايا والخانقة):

سه رهتا وشه ریبیات بو سه ر سنوورى ئیسلامى به کار دههات که تیایدا موجهیدان سه نگه ریان دهگرت، دواتر به وشوینهش دهوترا که تیایدا صوفیه کان داده نیشتهین بو په رستش، دواتر بوو به شوینی په ککه وته و فیهناسه ناموکان و هه ندی جار شوینی گه و ره زانانیش بوو، دواتر وهك پیگه ی مه عریفه ی لیهات که خزمه تی روشنبیری و نایینی پیشکش ده کرد وهك ناموژگاری و قورئان خویندن و فەرمووده وه توادان و پیدانی موله تی زانستى و کتیب و نووسین، نه وه ی هاریکاری نه مه بوو نه وه بوو نه وانه ی وه قیان ده کرد کتیب خانە یان بو داده مه زانندن و کتیبیان بو ده بردو که سیان داده نا بو ریکه خستنی تا له خزمهت زانایاندا بی. ههروهها ریبیات تاییهت هه بوو بو ژنان که تیدا خه رده بوونه وه به تابه تی نه و ژنانه که بی که سن و جیا بوونه ته وه له هاوسه ره کان یان به سالن چوووه کان و بیوه ژن و عاییده کان نه وه ی بو خلوه و عیبادهت رووی نه کرده نه و شوینه.

یه کیك له و کوردانی که ریباتی دروست کرد، نوسه رو زانای ناو دار محمد بن الامیر بدر الدین أبو المفاخر بن عبد الله بن احمد الهکاری، له نیو نه سکه ندریه و وه ره له وى به خاک سپێردا.

ههروهه ضيفه خاتون كچى المليك العادل ربيات دروست كرد وهقفىكى زوريش بو دانه، وژماريك له قورنان خوین و وهفقيه و صوفى تبادا دامهزاند.

سهبارت به الزويا ، كه تاكهكهى له زمانى عهدهبى زاويه يه ، (گوشه)، ئهم وشهيه زاويه به واتای مانهوه له يهكيك له گوشهكانى مزگهوت وهك شوینی عبيادهت و دابرن و كوڤوونهوهى ئايینی دیت، پاشان زاويهكان گهشایان كرد و بوونه بينای بچووکی جياواز له ناوجه جياوازهكانى شار له شیوهى خانوو. مزگهوتى بچووک ، یان شوینی نويز (موصهلى) ، دهتوانریت وهك جوړيك له بينای ئايینی پیناسه بكرين كه مناره ومينبهريان نيبه كه مزارگهى دامهزینرهكهى یان يهكيك له پياوه جاکهكانى خودای تیدايه، وپینج نويزی روژانهى تیدا نه نجام دهدریت، جگه له نويزی ههینی وجهژن، ديزاينهكهى نزیکتره له پلانى قوتا بخانه.

جگه له وهش زاويه بوو به شوینی خویندن ونه نجامدانى سيمنار و کوړى زانستی له لایهن شیخهكانى تهريقهى (پييازى) سوفيگهرييهكانهوه دهوترايهوه و زور جار ژوورهكانيان ميوانى تیدا دهمايهوه بو فیربوونی زانست و عبيادهت ، ئهم جوړه زويا تهشه نهى کردووه لهو شار و گوندهكان.

ئيبين بهتوته (ابن بطوطة) له گهشتهكى دا ئماژهى بهيهكيك له گوشهكانى ميرنشینی نورستان كرد و سهرسام بوو به زورى نه و گوشانهى كه له شارهكانيدا دهوژریتهوه، ئماژهى بهوه کردووه كه دانیشتوانى ئهم ميرنشینه به گوشهكان ناویان دهبرد (قوتا بخانهكان) وژمارهيان نزیکهى چوار سهده وشهست زاويه بووه. ئيبين بهتوتا له سهفریكى

ئهم گوشانهدا ماوهتهوه كه له سهرانسهرى ميرنشینهكهدا بهدى دهكرا، ههروهه ئيبين بهتوتا ئماژه بهوه دهكات كه له ههر يهكيك له مائهكانيدا گوشهيهك ههيه كه پيى دهئین قوتا بخانه، نهگهر رښيوارهكه كه گهيشتهقوتا بخانهيك له وهى ، خوراك و عهلهفى پيويست بو ئاژهلهكهى پیدهدریت، جا داواى بکات یان نا، داب ونهريتی نهوان(كوردی نورستان) نهويه كه خزمهتكارى قوتا بخانهكه دیت و نهو كهسانه دهژميریت كه نهوى دهمانهوه، و دوو پارچه نان و گوشت وشيرينيان پى ددرا بو ههر تارك كهسيك. ئهم دهقه ئماژهيه بو نهو ناسته خوشگوزمرانيه نابوريهه كه له ناوچهى نورستاندا ههبوو ههروهه ئماژه بهوه دهكات كه پاشاکانى كوردی نهو ناوچهيا چهند بايهخيان داوه به زانست و بهخشنده بوونه بو رښيواران وه له ناستيكي بهرزى روشنبيرى دا بوون.

زانایانى كورد بهشداريبان له دامهزاندنى زاويهكان یان وانهوتنهوه تیدا کردووه، جگه له نهرکه ئايينهكهى، رولیکى گهوريان ههبووه له بلاوکردنهوهى زانست و روشنبيرى ، له نيو زاويه كوردیيهكان زاويهى شیخ عودى (نادى به كوردی) بن موسافهر بن ئيسماعيل بن مووسا بن مروان بن الحسن بن مهروان الهكارى، له سالى 555ك ژياوه، له ميسر زاويهى

دامه‌زراندوه و به زاویه العدویه ناسراوه، نهم زاویه تا سهردهمی مه‌ممالیک به‌ردهوام بووه، هه‌روه‌ها زاویه‌ی هه‌کاریه هه‌یه نه چپای هکا رکه تیایدا به خاک سپیدرا، پاشان کاروباری نهم زاویه گوازرایه‌وه بو نه‌وه‌کانی و شوینه‌واره‌کانی (موریده‌کانی) که نه سهر‌رئیزی نه‌و دا بوون و به توریقه‌تی عه‌ده‌وی ناسراون.

نه نه‌وه‌کانی که نه ناوچه‌ی هه‌کاریه ناوبانگی ده‌رکرد، الحسن بن عودی بن ابی البرکات بن سه‌خر بن موسافیر که نازناوی تاجی العارفین (زانایانی) شمس‌الین ابی محمد شیخ‌الاکراد لئیراوه که نه سالی 644ک کوچی دواپی کردووه، که‌که‌سایه‌تیکی ناودار بووه و زور موریدی هه‌بووه که باوریان به فه‌زله‌ته‌و ولی هاتوویی بووه که زیاده‌ره‌وی ده‌کن نه خوشه‌ویستی، ونه به‌ره‌مه‌کانی نه ته‌سه‌وف که چهند کتیبیکی نووسیه‌وه: کتیبی (محک‌الایمان) و (الجلوه لاریاب الخلوه) و (هدایه‌الاصحاب) و دیوان شیعریشی هه‌یه.

نه ده‌قه‌ری هه‌وئیر (نه‌ریل) باس نه زاویه‌ک ده‌کریت که ده‌کریت‌ه‌وه بو نیسحاق بن ئیبراهیم بن یوسف بن علی نه‌بو محمد الاربلی که شیخه‌کی سوئی بووه وزانا بووه، و ژماریکی زور نه زانا وکه‌سانی به ناوبانگ سهردانی زاویه‌کیان کردووه و هک ابن‌المستوفی و سولتان موزه‌فر‌الدین‌الکوکبوری.

جگه نهم دامه‌زراوه زانستیانه خانقاه ش بوونی هه‌بووه و زوریش بلاووبوته‌وه نه جیهانی نیسلامی به تاییه‌تی نه روژ‌ه‌لات، خانه‌قا‌یان خانکاه و هه‌شیکی فارسیه نه بنچینه‌دا به واتای مال، به مانای مالی سوئییه‌کان دیت، و ده‌گوترا که بنه‌چه‌ی خوانکه خانقه واته نه شوینی نان خواردنی پاشا. خانقه شوینی‌که بو سوئییه‌کان زیاتر نه هه‌ندیکی تر دیاری کراوه و نه هه‌ندیکی خانقه‌دا مهرجی نه‌وه دانراوه که نیشته‌جیی نه‌و شوینه شوینکه‌وتووی ریازی سوئیگه‌ری بیت، خانقه جگه نه شوینی په‌رستن و زه‌کر و عیباده‌ت، دامه‌زراوه‌ی روشنبیری بوون که زانیارییه تییدا ده‌خویندراپه‌وه، ونه هه‌ر خانقه‌یه‌کدا خوینته‌ری قورئان و نیمام و موئزن و پاسه‌وان هه‌بوون، هه‌روه‌ها هه‌ژاران و شیخ و به‌سال‌چووون تییدا ده‌ژیان، و نه نیو‌خانه‌قا‌کان هه‌مام و چیشته‌خانه و گو‌رستان به‌دی ده‌کرا.

خانقه به گشتی نه سه‌ده‌ی پینجه‌مه‌ی کوچیدا / 11 ی ز نه ولاتانی نیسلامییدا بلاو بوونه‌ته‌وه، سولتان سه‌لاح‌ده‌دین نه‌یویی یه‌که‌م خانقه‌ی نه میسر دامه‌زراند که نه‌ویش خانقه‌یه‌الصلاحیه و ناسراوه به دار سه‌عید‌السعدا و نه قاهره و چه‌ندین وه‌قفی بو‌ته‌رخان کرد، و خواردن گوشت و نان بو سوئییه‌کان هه‌موو روژیک دابین ده‌کرد، نه‌و خانقه‌یه زور ناوهدان و به‌ناوبانگ بوو تا نه‌و راده‌یی ژماره‌ی نه‌و که‌سانی نه‌وه‌ی ده‌بوون نیزیک (300) سی سه‌د نه‌فر بوون.

هه‌روه‌ها نافرته‌تی کورد رو‌لیان به‌ینی نه دامه‌زراندنی خانقه، نه نیو‌انیاندا ضیفه‌ خاتون که به ناوی خوی ناوی نا، هه‌روه‌ها ربیعه خاتون کچی نه‌یوب نه دیمه‌شق خانقه‌البرانیه دامه‌زراندووه. و فاتیمه خاتون کچی مه‌لیک‌الکامل محمد

بن العادل خانەقەى الكامليه دامەززانە كە تايبەت دروستى كرده بوو بۆ ژنانى ھەژار كە تێدا نىشتە جى بوون و پەرستەن و عىبادەت و مانەويان ئە ھى بە سەر دەبرد ، شايانى باسە ئەم خانقەانە كە ئە لايەن شازادە ئە يوبىيەكانە ھە دامەزراون تايبەت بوون بە ئافرەتان.

ھەروەھا ژمارەيك ئە زانايانەى كورد پۆستى شىخايەتى خانقەيان بە دەست بوو، ئە وانە ئە بو ئە لەسەن بن اسماعيل بن موسليم بن سليمان الاربلى ، كە خانەقەى سوڤى ئە اربل بە دەست بۆ وخە ئككى زۆریش گوڤيان لى بوو.

ئەوخانقەانە درس و بازنەى خوڤندن ئە نجام دەدرا بە تايبەت زانست شەرعىيەكان فيقە و ھەر موودە و تەفسىر .. ھتد جگە ئە ھى كە ناوھندىكى پەناكە و پەرستەش بوو بۆ كە سانى بېگانە و ھەژار ئەم خانەقەانە پۆلى گرتكى ئاينى و كۆمە ئايەتى و روشەنبىرى ئە ژيانى كۆمەنگەى ئىسلاميدا ھە بوو.

